

До питання історіографії забезпечення права особи на свободу та особисту недоторканність у кримінальному провадженні

Раков І.В., здобувач ступеня вищої освіти магістра ННІ №2 навчальної групи № 8 НАВС.

Науковий керівник: доцент кафедри кримінального процесу, кандидат юридичних наук, доцент **Мельник О.В.**

Грунтовне дослідження історичного огляду наукової думки і законодавства у сфері зародження державності й правового регулювання на теренах сучасної України пов'язане з існуванням Русі. Першими правовими пам'ятками, що дійшли до наших часів є договори Русі та Візантії 911 року та 944 року. Незважаючи на те, що зазначені документи відповідно до назв мають суто міждержавний характер, вони врегульовували питання як матеріального, так і процесуального права. Звісно, про питання забезпечення права особи на свободу та особисту недоторканність під час застосування запобіжних заходів у кримінальному провадженні не йшлося, водночас було врегульовано особливості та випадки застосування певного примусу до осіб, які вчинили кримінальні правопорушення. Так, у ст. 6 Договору 911 року потерпілому дозволялося застосовувати силу до затримання крадія, якщо той чинив опір, його дозволялося вбити. Однак після того, як потерпілий уже зв'яже крадія, спричинити йому біль і вбивати заборонялося. Аналізуючи ці положення, визначаємо їх як гарантію заборони самоправства стосовно затриманої особи. Більше того, у ст. ст. 14-15 Договору 911 року передбачено обмеження свободи особи, яка переховувалася в іншій країні. У разі надходження відомостей до країн-учасниць договору про переховування злочинців на чужій території вони мали бути затримані та видані іншій країні. У наведених положеннях можна вбачати зародки сучасного інституту видачі особи (екстрадиції) у кримінальному провадженні й відповідної підстави правомірного обмеження права особи на свободу та особисту недоторканність.

Останнім етапом судової реформи стало затвердження Статуту Кримінального Судочинства (далі - СКС) від 20 листопада 1864 року. Один із сучасників судової реформи І.Г. Щегловітов зазначав про те, що СКС вчинив повний переворот у кримінальному правосудді, його значення не обмежується лише технічними удосконаленнями, він піднімається на загальнодержавну висоту, зачіпає глибокі суспільні інтереси.

Загалом правомірне обмеження забезпечення права особи на свободу та особисту недоторканність під час застосування запобіжних заходів передбачено цілою низкою положень СКС. Основному масиву запобіжних заходів присвячено Главу шосту «Про запобігання обвинуваченому ухилитися від слідства», в якій передбачено такі запобіжні заходи:

1) відібрання виду на проживання чи зобов'язання їх підпискою про явку до слідства і невідлучення з місця проживання; 2) віддання під особливий нагляд поліції; 3) віддання на поруки; 4) застава; 5) домашній арешт; 6) взяття під варту. При обранні заходів до запобігання обвинуваченому ухилитися від слідства бралися до уваги не тільки суворість покарання, а й сила представлених проти нього доказів, можливість приховати сліди злочину, стан здоров'я, стать, вік і стан обвинуваченого в суспільстві. Як бачимо, СКС був надзвичайно прогресивним нормативно-правовим актом, у якому вперше на нормативному рівні не лише передбачалися положення, що регламентували забезпечення права особи на свободу та особисту недоторканність під час застосування запобіжних заходів у кримінальному провадженні, а й широке коло гарантій у цій сфері. Більше того, М.О. Чельцов-Бебутов, характеризуючи розвиток науки кримінально-процесуального права, зазначив про появу такої теорії процесу, як системи гарантій особи у кримінальному провадженні, що була розвинута І.В. Михайловським і П.І. Люблінським.

Із здобуттям Україною незалежності у 1991 році особливого значення набула докорінна зміна чинного законодавства, першим кроком якої стало прийняття Концепції судово-правової реформи в Україні. Верховна Рада України, схвалюючи зазначену Концепцію, доручила Кабінету Міністрів України, Комісії Верховної Ради України у питаннях законодавства і законності, Верховному Суду України протягом 1992 року підготувати і подати на розгляд Верховної Ради України проекти законів про внесення змін і доповнень до Кримінально-процесуального кодексу України щодо судової перевірки законності арешту або утримання під арештом громадянина. У зв'язку з цим реформу пропонувалося проводити в три етапи, при цьому перший етап і передбачав внесення змін і доповнень до Кримінально-процесуального кодексу України про судову перевірку

законності арешту або утримання під арештом громадянина. Однак втілення положень Концепції, на жаль, відбулося набагато пізніше.

Основною рушійною силою змін до процесуального законодавства стало прийняття Конституції України 28 червня 1996 року, яка приділила питанню регламентації забезпечення права особи на свободу та особисту недоторканність набагато більше уваги (ст. 29), а ніж чинний на той час КПК України 1960 року. Саме із виконанням вимог Конституції України пов'язане проведення так званої малої судової реформи - прийняття Закону України «Про внесення змін до Кримінально-процесуального кодексу України» від червня 2001 року, який, окрім інших суттєвих положень, змінив підходи до обрання запобіжних заходів, надаючи виключне право суду обирати до особи запобіжний захід, пов'язаний із триманням під вартою, а також удосконалив порядок продовження строків тримання під вартою. Незважаючи на такий крок вперед, кримінально-процесуальне законодавство перебувало в неналежному стані. Переконаливою є думка В.Т. Маляренка, висловлена у 2005 році, що судово-правова реформа в країні просувається повільно, хаотично, безсистемно, вона ще далека до логічного завершення. Реформування постійно поєднується з контрреформуванням, намаганням переглянути ті рішення, які ухвалила Верховна Рада, це зумовлено, зокрема, відсутністю науково обґрунтованої стратегії реформування судової системи.

Результатом реформування кримінально-процесуального законодавства стало прийняття 13 квітня 2012 року Кримінального процесуального кодексу України, який здійснив тотальні перетворення у правовому регулюванні кримінальної юстиції в Україні.